

VELİAHTLIK MESELESİ VE ASURBANİPAL¹

Doç. Dr. Kadriye YALVAÇ

Asarhaddon Mısır'a karşı giriştiği bir seferde hastalanmış ve 10. ayda ölmüştür. (Babyl. Chr. IV, 30 v.d.). Oğlu Asurbanipal, babası gibi krallık için normal bir yol takib etmemiştir.

Asarhaddon'un çocukları hakkında Klauber, Polit. Relig. Texte aus der Sargeniden Zeit, LXI not. I de Knudtzon, Assyrische Gebete an den Sonnengott, 107 yi esas alarak şu bilgiyi verir: "Veliht olarak ilk defa, en büyük oğul Siniddina-aplu bilinir. Çünkü bu metinde onun bit-ridüti'ye (=veliaht evi) girdirilip girdirilemeyeceği sorulmaktadır. Bu prensten daha sonraları haber alınmaz. Rm Cyl. Kol. I. II göre Asurbanipal bit-ridüti'ye 12 Aiaru'da (mayıs ayı) getirildi. Hangi yılda olduğu münakaşalıdır. Halbuki umumiyetle kabul edildiğine göre, Şamaş-şum-ukin Asurbanipal'den yaşlı olup, bütün memleket üzerinde krallık yapması icab ederdi. Fakat Asur partisinin İsrarı üzerine Asurbanipal veliaht tayin edilmiş; Şamaş-şum-ukin'e ise Babil memleketi verilmişti. Asurbanipal'den mâr şarri (veliaht) olarak bahsedilmesi de onun ilk defa veliahtlığa tayin edildiğini doğrulamaktadır."

Streck I, GCXLII de buna dayanır ve Harper, 113 No'lu mektubu nazarı itibara alarak biri kız, altısı erkek olmak üzere Asarhaddonun 7 çocuğunun isimlerini bize tanıtır :

Bu isimler şunlardır :

- 1- Sin-iddina-aplu
- 2- Şamaş-şum-ukin
- 3- Aşşur-ban-apli
- 4- Aşşur-mukin-pali-ia (L³ Ön Y. 14)
- 5- Aşşur-etil-şame-erşeti-balitsu (aynı yer)
- 6- Şamaş-mita-luballit (K. 501 ve L³)
- 7- Şerua-eterat (kız çocuğu)

1) 668 den 626 ya kadar saltanatını çok paklak bir şekilde devam ettiren Asurbanipal Asurluluk yapısının en yüksek noktasını teşkil eder. Zamanındaki olayların kronolijisi iyi bilinmez son yıllarına ait kaynaklar kıttır. Streck, bu krala ait kitabeleri toplayarak 1916 da bir edisyon yapmıştır. Ayrıca Piepkorn B ve E prismelerini işlemiştir; Bauer ise, Londra'daki fragmanları toplayarak Streck'in edisyon'unu tamamlamıştır. En son 1932 de çıkan ve Thompson tarafından neşredilen (A A A XX) metin, Asurbanipal'in son yıllarına ait bilgiyi ihtiva etmesi sebebiyle mühimdir. Tarafımızdan 100 kadar fragman değerlendirilmek suretiyle doktora tezi olarak yeniden işlenmiştir.

Streck'e göre Asurbanipal'in bit-ridüti'ye girişi ikinci aya rastlar. Şamaş-şum - ukin ise mar-şarri Babilî (: Babil veliahtı) unvanı taşımaktadır. Bu duruma göre her ikisinin de 12 aiaru'dan (Mayıs ayı) itibaren ünvanlarını kullanmaları lâzımdır der.

Umumiyetle şöyle düşünülmektedir: Asarhaddon'un Şamaş-şum-ukin'i veliaht yapmayı düşünüp, düşünmediği kitabelerinden anlaşılır. Ancak bazı yerlerde Asurbanipal'e at mar şarri ünvanı yanında Şamaş-şum-ukin'in ünvarsız olarak zikredilmesi (Harper, 24, 432), yalnız Asurbanipal'in veliaht olarak kabul edildiğini, Şamaş-şum-ukin'in ise sonradan çıkan Babil hadiseleri üzerine Babil'e tayinini düşündürür. (K. 501, 602),. Şu kadarı kat'idir ki Asarhaddon'un taht nizamı hakkındaki kararı karışıklıklara yol açmıştır (Harper 870). Asarhaddon tahminen 670 de bu meseleyi kat'i olarak Asurbanipal'in lehine hallettikten sonra, Şamaş-şum-ukin'in tayininde Asur'lu büyüklerin tazyiki kabul edilebilir¹.

Asarhaddon Harper 870 mektubuna göre her iki oğluna aynı zamanda mâr şarri ünvanını vermektedir. Fakat bu mektuptan her iki prensin de taç giydikleri anlaşılabilir². Asurbanipal ve Şamaş-şum-ukin, büyük bir ihtimalle kendileri için ayrılmış bölgelerde babaları adına iş görmüşlerdir (Vizekönig, Unterkönig olarak).Fakat bundan, hiç bir zaman memleketin resmen ve müstakil olarak iki parçaya bölündüğü anlaşılmalıdır. Yine Asarhaddon'un krallıktan oğulları lehine çekildiğini düşünmek de hatadır. Baba ölene kadar devletin başı olarak kalmıştır³. Bazılarının ileri sürdüğü gibi, Asarhaddon'un oğlu Asurbanipal ile müştereken saltanat sürdükleri fikri, vesika noktasanlığı sebebiyle kabule şayan değildir⁴. Bununla beraber, Asurbanipal'i veliaht olarak seçilmesini müteakip babasının muavini olarak görüyoruz. Asarhaddon'un ölümünden sonra derhal tahta geçmiştir. Bunu yeni krala yapılan yemin metninden biliyoruz (83, 1-18 no.45).⁵ Şamaş-şum-ukin'in ise Babil kralı olarak hareket ettiğine dair elimizde vesika yoktur. Herhalde mâr şarri Babilî ünvanını muhafaza edip, müstakil bir valilik arzu etmemiştir. Onun Asurbanipal tarafından kral olarak tayini 668 yılının aiaru ayındadır ve Bu tarihten itibaren Babil'in meşru kralı olmuştur. Bunu Asurbanipal isteyerek yapmamıştır.

Knudtzon, 107 metnine göre en büyük oğul olarak karşımıza çıkan Sin-id-dina-aplu, isim bakımından birinci oğulluğa yakışmaz⁶. Üstelik metinde veliaht evine girişi açıkça belli değildir. Asarhaddon henüz düşünmektedir. Filhakika Ön yüz st. 9 da uşeribu = "girdirdi" kelimesi bunu teyid eder gibi görünüyorsa da st. 10 daki "sen ondan memnunmusun?" suali, bunun "lüşerib" lehine bir eman-dasyon icab ettirdiğini gösterir. Bu sebeple isim ve bünye bakımından, yukar-

1 Winckler, Forschungen s. 415.

2 Meissner, Könige Babyl. und Assyriens s. 184 de ikisinin de taç giydiğini kabul eder.

3 Thiele, Gesch. 351; Godbey AJ S L 22, 68 çekilmesini kabul etmelerine rağmen E. Meyer, Gesch. der Altert. I 1s. 477 de çekildiğini veya Harran beyliği ile iktifa ettiğini söylerler.

4 G. Smith. Ass. Disc, 417 dayandığı metinler K. 2641 ve K. 2701

5 Harper, 1239 No. lu mektup.

6 Stamm, MVAG 44s. 165 göre isimlerde bazı imalar vardır. İlk evlât ismi için daima Aşşur lâzım. Sin küçük çocuklara verilir.

daki ismi de Sin-idinâ (= Sin bana verdi mi?) olarak tashih etmek isteriz. Böyle olunca Stamm'ın da tetkiklerine uygun olarak ilk evlât düşüncesi kendiliğinden yok olur¹.

Biz teklif olarak Sin-iddinâ'nın Asurbanipal'in eski ismi olduğunu ileri sürüyoruz. İkinci adını herhalde veliahtlığa tayininden sonra almıştır; çünkü Şamaş-şum-ukin adı da büyük oğul olmağa karşıdır. Bizce ölen bir ,Asurbanipal daha mevcuttur. Bunu A f O X III, 214 de ki metinden çıkartmak isteriz. Mevzubahs olan Asurbanipal in anıt kabridir. İlk 16 satır çeşitli uluhiyetlerin rahiplerine ekmek veya unun dağıtılması hususunda bilgi vermektedir. 17'ci satırdan itibaren Asarhaddon'un çocuklarının isimleri ve tevziatta hisselerine düşen miktarlar sıralanmaktadır², st. 18 de Aşşur-ban-apli mah-ri-i (= birinci Asurbanipal) geçer. Demek ki birinci Asurbanipal ölmüş, onun yerine Sin-iddinâ bu adı taşımıştır. St. 16 daki mar şarri dannu (=kuvvetli veliaht) olarak anılan Asurbanipal'dir. Weidner (Afo XIII). Şamaş-şum-ukin adının başta geçmesinden dolayı, metnin Asarhaddon zamanına aidiyetini kabul eder. Halbuki kral Asurbanipal'in adını zikretmeksizin yalnız onun mezarın dan bahseden bir metin elbette ki acaib görünür. Üstelik Asarhaddon adı ise hiç geçmez. Bu da Kİ.MAH'ın (=mezar) ölen birinci Asurbanipal'e aidiyetini izah eder. Zaten Şamaş-mitaluballit (= tanrı Şamaş Ölüyü yaşatsın) adı da bir kardeşin öldüğünü bize haber verir. Yalnız kardeşlerin adını veren metinler arasında bir fazlalık görülür ki bu da A f O XIII, 214, 19 da sayılan Aşşur-taşişa-liblut'dur. Bu belki Şamaş-mitaluballit ile aynıdır. Mana bakımından da uygundur. Harper, 977 mektubundan

1 Knudtzon, 107 st, 8 tercümesi : Ey Şamaş, büyük bey, sorduğuma müspet cevap ver Asur memleketi kralı Asarhaddon, oğlu Sin-iddinâ'yı, ki onun adı ilişik kağıda yazılıp önüne konmuştur, veliaht evine girdirecek mi?

2 Afo XIII, 214 :

1 20 (Qa) x-mu- (x)

2 20 (Qa) sur- () .

3 20 (Qu) il Hi-bur- (nu)

4 x Qa ummi ()

5 (x x) mar şarri şa (xx)

6 (x x) hi-şa HUR-şu

7 (x) DİNGİR. MEŞ x şa AN

8 20 (Qa) GUG. A. LM şangu-şu

9 (2) 0 Qa il E.A il Dİ. KUD şangu-şu-nu

10 (2) 0 Qa il Adad 10 Qa şangu-şu 10 Qa şakin-mati

11 (2) 0 Qa il Nabu il Taşmetu şangu-şu-nu

12 5 Qa il Şarrat-nipha şangu-şa

13 10 Qa il İştâr Ninua ki Şangu-şa

14 10 Qa il za-ba-ba şangu-şu

15 10 Qa il Gula şangu-şa

16 5 Qa mar şarri dan-nu

17 5 Qa m Şamaş-şum-ukin

18 2 Qa bit kimahhi m Aşşur-ban-apli mah- (ri-i)

19 2 Qa m Aşşur-Ba-Tİ-la

20 3 Qa Aşşur-m-u-kin-BAL-ia

yeni bir oğul daha tanıyoruz ki (Aşşur-şarrâni-ballitsu) Streck, bunun Aşşur-etli-şame-erşeti-ballitsu'nun kısaltması veya varyantı olduğunu söyler

Çıkardığımız neticeye göre çocukların sırası bizce şöyledir :

1. Aşşur-ban-apli mahri
2. Şamaş-şum-ukin¹
3. Aşşur-mukin-paleia²
4. Sin-iddinâ
5. Aşşur-BA.Tİ.LA
6. Aşşur-etli-şame-erşeti-ballitsu
7. Şamaş-mita-luballit
8. Şerûa-eterat

AfO XIII, 214 deki Qa'larm miktarından bir netice çıkarmak belki müm-kündür. İkişer Qa alanlar muhtemelen ölü olanlardır. Aksi takdirde sıra anlaşıl-maz.

Nasouhi tarafından M A O G III, "21 de neşredilen bir metne göre, Asar-haddon'un oğlu Asurbanipal'i veliahtlığa tayin senesi açıklanmıştır. Bu da Streck' in düşündüğü gibi³ 670 olmayıp, 672 yılıdır. Bizce Asurbanipal'in resmen ağa-beyinden önce veliahtlığa tayini de doğru olamaz. Zira Harper, 870 mektubu birinin Asur, diğerinin Babil'e aynı zamanda tayin edildiklerini açıkça göster-mektedir. Filhakika Şamaş-şum-ukin büyüktür. Fakat mâr şarri'nin yanında Şamaş-şum-ukin adının ünvansız olarak geçmesi, onun alelade bir prens olma-dığını, bilâkis sadece isminin bile tanınmak için ona yettiğini gösterir. Streck'in de andığı gibi, Harper, 1239 (83-1-18, 45) mektubu bir yemindir ki büyük an-nesi Zakutu tarafından hazırlanmıştır. Mektuba göre Asurbanipal artık kraldır. İsimlerini verdiği iki kardeşiyle beraber diğer büyükler Asurbanipal'e karşı sa-dakat yemini ederler. Herhalde bunlar en yaşlı ile en genç olan kardeşlerdir. İsimleri: Şaman-şum-ukin ile Şamaş-mita-luballit dir. Herhalde Asarhaddon öldüğü için bu işi Zakutu üzerine almıştır. AfO XIII, 215 (taf. XIV) deki ye-min metninde Asurbanipal mâr şarri rabû (= Kronprinz) dir. Metin aynıdır. Fakat bundan Weidner'in anladığı gibi kralın mümessili olduğu neticesi çıkarı-lamaz. Zira bu her veliaht için yapılan bir adettir. . •

Nasıl olursa olsun Asurbanipal'in veliaht olarak tercihi kardeşler arasında ihtilâfa yol açmıştır. Bunu en iyi aksettiren Harper, 464 no'lu mektuptur. Mek-tup Asurbanipal'e Babil'den gönderilen bir şikâyetnamedir. Tahta oturduğundan beri Halmanu'ların vergi vermedikleri bildirilir. Mektubu yazan mâr-İştar'dır.

1 Streck'in de ifade ettiği gibi Asurbanipal'in Şamaş-şum-ukin'den daha küçük olduğu Har-per, 870 mektubundan anlaşılır. Ayrıca Şamaş-şum-ukin'in vakıf vesikaları da bizi tenvir eder. Burada kendisi için Asarhaddon'un büyük oğlu ünvanını kullanır. Bak King. Baundery Stones, No. 97220, Öy. st. 9: maru aşariddu.

2 L3, Ön y. 16 y. da Aşşur-mukin-paleia için aheia terdennu (: ikinci kardeşim). Aşşur-eti-I şame-erşetim için Aheia seri (: küçük kardeşim) tabirlerini kullanır. Bu aynı zamanda Harran'da sahiptir.

3 Streck, Assb. I.

Umumî tarih bakımından şar Bâbili (=Babil kralı) tabirinden gerginlik olduğu öğrenilir, Mar-İştar, Asurbanipal'i meşru tanımak istemediği için olacak, ona mâr-şarri ünvanıyla hitab etmiyor. Mar-İştar'ın Şamaş-şum-ukin-in yanında hami rolü oynaması gariptir. Çünkü Harper, 119 mektubunda da Şamaş-şum-ukin'den şikâyet etmektedir. Zaten Asarahaddon'un ölümünden bir sene sonra isyan çıkmıştır¹. Demek ki memnuniyetsizlik mevcuttur.

Babası öldükten sonra Asurbanipal kardeşini talî bir hükümdar olarak görmüş ve herhalde memleketini de tahdid etmişti. Bu hal şamaş-şum-ukin'i rencide etti. Devrin yegane buhranını teşkil eden dört yıllık bir harbe sebep oldu (652-648). Şamaş-şum-ukin Asur'un bütün düşmanları ile birleşmişti. Bu teşekkülü Asurbanipal ezmeğe muvaffak oldu. Babil de muhasara etti. Harbin hakikî sebebi ruhî idi; iki kardeş arasındaki kıskançlıktan hız almıştı. Netice olarak Şamas-sum-ukin kurtuluşu kendini yakmada bulmuştur.

İyi bir asker ve politikacı olan Asurbanipal'in öğündüğü vasıflarından biri bizi en çok alâkadar edeni alimliğidir. Hakikaten bir kudret temsil etmeseydi, Babil ve Sumerlilik bilgisinde kendisine medyun olamazdık.

Asurbanipal'in diğer bir hususiyeti tanrıların maşuku olduğu kanaatini taşımasıdır. Kendisini tanrı olarak tasvir etmez fakat onu ima eder. Bir tanrıçenin onu dünyaya getirdiğini söyler. İştar veya Ninlil ismi verilen tanrıçeye itimad eder ve diğer tanrılara nazaran daha hususi ve samimi münasebet ifade etmeğe çalışır. Tarihî metinlerini, bilhassa prismaları gözden geçirirsek Niniveli İştar'ın en güç hallerde bile itimadını kazandığını öğreniriz². Tanrı İştar'ın ona analık yaptığını kendi anası, babası olmadığını anlatır³. Bu ve ona benzeyen yerler süslü bir ifade olarak telakki edilebilirler. Fakat diğer yerlerde o kadar müşahhas bir lisan kullanmıştır ki onları ancak müşahhas bir hadisenin imaları olarak kabul edebiliriz. Bu manada bilhassa bir metin mevcuttur ki Jensen tarafından, Keilschrift Bibliothek VI, 2 s. 131 de tercüme edilmiştir. Tanrı Nabû ile Asurbanipal arasındaki diyalogtur. Arka y. st. 6 da Nabû Asurbanipal'e şöyle hitap eder: "çocuktun Asurbanipal, benim seni Ninive kraliçesine bıraktığım zaman yavru idin. Ey Asurbanipal, Seni Ninive kraliçesinin dizlerine bıraktığım zaman dört memesinden ikisini ağzına alıp emdin; ikisini önünde sakladın". Ninive metninde de aynı motif mevcuttur fakat üslubu o kadar şairane değildir. Çok gariptir ki burada Asurbanipal'in ismi, babasının büyük babasının ve dedesinin isimleri sayıldıktan sonra gelir. Ninive, metninde⁴ Kralı bir babanın büyütmediği, bir annenin kanat germediğini, ona tanrıçe İştar'ın analık vazifesi yaptığını okuyoruz. Bundan başka salimu (:barış) kelimesi ile İştar'ınönceleri küsüp Emaşmaş mabedini terkettiği, ancak Asurbanipal hükümdar olduktan sonra barışıp döndüğü ifade edilmek istenmiştir. Biz bu ve buna benzeyen yerlere fazla ehem-

1 S. Smith, *Babyl. Historical texts*, 24.

2 Pr. A Kol II, 38; B III, 83; B v, 1

3 Thompson, *Prism Asarahaddon and Asurbanipal VI*, 6

4 *Analls of Archaeology and Anthropology*, XX (pl. XC), st. 19.

miyet vermek istemeyiz. Çünkü tanrı Asur'a ithaf edilen bir diğer metinde de¹ buna çok benzeyen kelimeler kullanılmıştır. Mevzubahs metnin 8 nci satırında "o tanrı çocukken beni daima sevketti" ifadesi mevcuttur. Bunları yukarda da izah ettiğimiz gibi sırf edebiyat olarak kabul etmemiz lâzımdır.. Ancak bunların tefsiri ile, Asurbanipal'in eskiden veliaht olmadığını, belki sarayda cereyan eden kargaşalık neticesinde veliaht tayin edildiği neticesine kolayca varabiliriz. Yani metnimizin edebiyat ve mubalağa payını çıkarırsak, müşahas bir hadise olarak şunu söyleyebiliriz ki meşru veliahtı bertaraf etmek ve onun yerine Asurbanipal'i getirme işine Ninive'li İştâr bilhassa yardım etmiş, bunun üzerine baş şehir Ninive ile de barışmıştır. Daha ileri giderek şöyle düşünebiliriz: Acaba Asurbanipal babası tarafından, hükümet merkezinin baş mabedi olan Emaşmaş'a rahip olarak mı tayin edilmişti, yoksa İştâr'ın kısa bir zaman için Emaşmaş'tan ayrılması hadisesini, bu mabet rahiplerinin bir isyan hazırlamalarıyla mı izah edebiliriz? Belki de İştâr'ın geri getirilmesi, Asarhaddon'un eski politikasından vazgeçmesi ve rahiplerin gözdesi olan Asurbanipal'in veliaht ve babasının vekili olarak tayin edilmesi ile vukua geldi.

Nasıl olursa olsun, gerek metinlerden, gerek bunlara ait imalardan durum Asurbanipal'in lehine olarak aydınlanmış olur.

1 T, Bauer, Das Inschriftenwerk Assurbanipals s. 49.